

Paár Ádám

Van-e a mai magyar pártoknak emberképe?

A fenti idézet az akkor ellenzéki Fidesz vezetőjének „Keresztény értékek és Európa” című, 2009 januárjában elhangzott [előadásából](#) való, amelyik a Becket Szent Tamás emlékére szervezett emlékéven hangzott el. Magyar

politikus ritkán vállalkozik a liberális és a keresztény-demokrácia alapját jelentő keresztény emberképek bemutatására. Különösen nem egy gyakorlati problé-

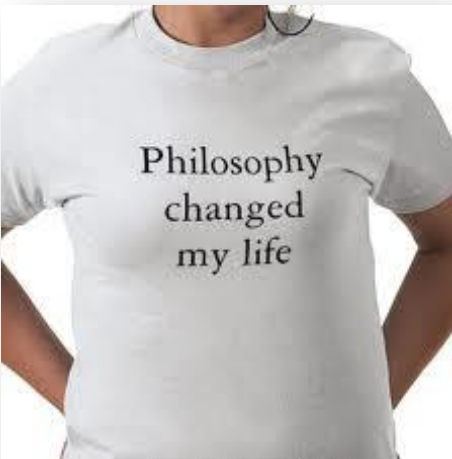
mával, a gazdasági válsággal kapcsolatban, amelyik az előadás tulajdonképpen tárgya volt. Orbán Viktor figyelmeztette hallgatóit, hogy a válság nem csupán gazdasági, köz-

gazdasági kérdés, hanem egyúttal a liberális emberkép problémája, és a válság morális jellegét és tényezőit hangsúlyozta. Ebből következően morális megoldást javasolt, amelyik lényegében a liberális antropológiai felfogás felülvizsgálatán

alapulna. Ugyanis véleménye szerint ez az emberkép, amely szerint „*legfontosabb cél, hogy az egyén autonómiája minél szélesebbre növekedhessék, és ez a megfontolás megelőz minden más megfontolást*”, gyakorlatilag megbukott.

Hogy a gazdasági folyamatokra az emberképnek is hatása van, újszerűen hangzott a magyar politikában, amelyben a filozófiai alapok szerepét méltatlanul alábecsülik. Holott a politikai döntéshozatalt és a kormányzást nem lehet technokrata szellemben pusztán a gazdaság és a szakpolitikák menedzselésre redukálni.

„Azért említettem meg ezeket a jelenségeket, és azért hoztam ezt a gyors bemutatását az egymással rivalizáló emberképeknek, mert azt szerettem volna érzékeltetni mindannyiunk számára, hogy a bennünket ma körülvevő világválság értelmezésében az egyházi vezetők, a kereszténydemokrata emberek, a keresztény elvek által mozgatott közéleti emberek igenis kompetensek.”
(Orbán Viktor)



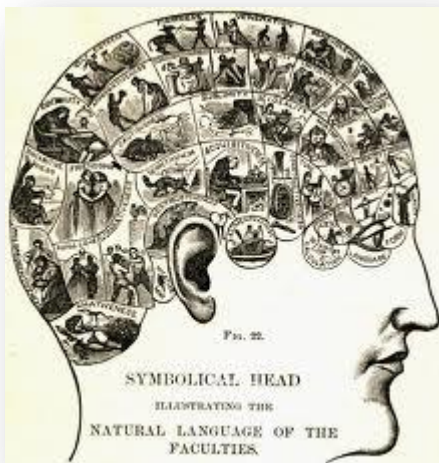
Magyarországon nem tekinthető általánosnak az egyes ideológiákhoz kötődő, azok alapját jelentő emberképek keresése. Az elmúlt húsz év során a baloldal hegemon pártja, az MSZP vezetői nem szívesen bajlódtak az ideológiák gyökereinek a keresésével, és átengedték azt az egyes platformoknak, valamint a baloldali háttérműhelyeknek, folyóiratoknak (Eszmélet, Egyenlítő) és agytrösztöknek (Demos). A jobboldal hegemon gyűjtőpártja, a Fidesz vezető politikusai nagyobb történelmi érzékenységgel rendelkeztek, és a párt fősodrában egy kereszténydemokrata emberkép körvonalazódott. Itt viszont a probléma az, hogy nem tudjuk, a jobboldali konglomerátumpárt mennyire konzisztens az értékek tekintetében, vagyis a párt által hivatalosan képviselt kereszténydemokrata emberfelfogás milyen mértékben élvezi a sokszínű bázis támogatottságát. A gyűjtőpárti karakter és a konzervatív emberkép és eszme ütközése, illetve utóbbinak a gyakorlati politikában való alárendeltsége szükségszerűen konfliktusokat generálhat. A pártot nehezen találó konzervatívok részéről csak az utóbbi időben kezdődött meg az intellektuális, eszmetörténeti emberkép-keresés, és ebben a munkában konzervatív oldalon is a független alkotóműhelyek jártak elől (Kommentár, Konzervatórium).

Tulajdonképpen kérdés, hogy van-e még jogosultsága az ideológiákról beszélni? Sokan idézik Daniel Bell szociológus tézisét az „ideológiák végéről”. Bell 1960-ban írott, azonos című könyvében úgy érvelt, hogy a nyugati világban véget ért az ideológiák küzdelme, a nagy eszmék feloldódtak az általános jóléti politikában, és már csak az anyagi biztonság megteremtésével kapcsolatos kérdésekről vitatkoznak a politikusok, vagyis a politika Nyugaton elosztási kérdéssé redukálódott. Az 1968-as diákmozgalmakból kinövő új baloldal (New Left) és az ökológiai irányzat, majd a jóléti konszenzust másik oldalról, a hagyományok és a szabad piac értékei felől bíráló új jobboldal (New Right), illetve az új típusú szélsőjobboldal megjelenése azonban arra figyelmeztetett, hogy a jóléti társadalomban nem szűnnek meg az ideológiák, hanem éppenséggel a rendszer anomáliái újabb ideológiákat termelnek ki.

Egyes vélemények szerint mára a három nagy eszmei hagyomány – a konzervativizmus, a liberalizmus és a szocialista/szociáldemokrata irányzat – olyan mértékben közel került egymáshoz, hogy a különbségeik fokozatosan feloldódtak/feloldódnak. Bár kétségtelen, hogy az általános elvek tekintetében (szabadság, igazságosság, emberi méltóság) a nyugati mainstream eszmeáramlatok közel kerültek egymáshoz, azonban az elvek értelmezésében nem jelentéktelen különbségek fedezhetők fel. Ennek oka, hogy a különböző eszmeáramlatok másfajta emberképre vezetnek vissza a gyökereiket. Az alábbiakban a három nagy eszmei irányzat emberképének felvázolására teszünk kísérletet.

A Nyugat versengő emberképei

Bármennyire is hajlamosak vagyunk megfélekezni erről, de a politikai cselekvést nemcsak az objektív feltételek – pl. a gazdasági viszonyok – határozzák meg, hanem az ideológiák is. Az ideológiák pedig mindig egy adott emberképben gyökereznek. Az európai politikát meghatározó három nagy eszmeáramlat, a liberális, a konzervatív



és a szocialista/szociáldemokrata eszmei hagyomány mindegyike szorosan kötődik egy-egy emberképhez, amelyek valahol a mélyen természetesen összekapcsolódnak. Mindhárom nagy eszmeáramlat gyökerei az „európaiság” mélyrétegeibe, az antikvitásig és a zsidó-keresztény etikáig nyúlnak le, és alapjuk az antik és keresztény emberkép. Gyökereik itt-ott érintkeznek, egybekapaszkodnak, átfonják egymást, együtt alkotva egy „európai identitást”. Ebből következik, hogy – legalábbis e sorok írója szerint – kevés értelme van „a” Konzervativizmusról, „a” Liberaliz-

musról és „a” Szociáldemokráciáról beszélni az európai kultúrkör hatósugarán kívül, mert ezek a fogalmak nem, vagy legalábbis kevésbé értelmezhetők olyan kultúrákban, amelyek nem a zsidó-keresztény etikából és az antikvitás filozófiájából merítet-

tek. Legfeljebb bizonyos eszmék népszerűvé váltak az európai kultúrkörön kívül is, de mindig az adott befogadó kultúrához, társadalomhoz, annak rendszereihez és sajátosságaihoz igazodtak, és így azoknak megfelelően át is alakultak (ennek egyik jele például napjainkban a fundamentalizmus sikere szülőföldje, az Egyesült Államok határain kívül, kiszakadva eredeti közegéből, az amerikai protestantizmusból).

Sokszor alábecsülik az Európát meghatározó három eszmei hagyomány, a konzervatív, a liberális és a szocialista gondolat zsidó-keresztény gyökereit. Az Európa keresztény gyökereiről folyó viták szempontjából sem érdektelen, hogy az eredendő bűn fogalma nélkül nem értelmezhető a konzervatívok pesszimista antropológiai felfogása a tökéletlen, gyarló emberről, sőt a liberálisok számára fontos egyéni autonómia, avagy a mindhárom eszmei hagyomány által – különbözőképpen – respektált egyenlőség elve is a zsidó-keresztény etika forrásvidékén lelhető fel.

Hogy milyen fontos szerepet játszik a kulturális hagyományréteg a napjaink politikáját is fenntartó emberképek megalapozásában, azt leginkább az egyenlőség fogalmával kapcsolatban tapasztalhatjuk. A konzervatívok, a liberálisok és a szocialisták egyaránt elfogadják az egyenlőség elvét, csak sokáig másképpen értelmezték: a konzervatívok *Isten előtti egyenlőségét* vagy *erkölcsi egyenlőségét* a liberálisok továbbvitték a *jogegyenlőség* felé, a szocialisták pedig azt kívánták meghaladni a *teljes társadalmi egyenlőséggel*. Ma a három irányzat egyenlőség-felfogásának különbözősége és ellentéte az *emberi méltóság* elfogadásában és védelmében oldódik fel. Az emberi méltóságot Ernst Benda, a német alkotmánybíróság volt elnöke úgy fogalmazta meg, hogy „*az ember több annál, mint amit önmagáról tud.*” Az emberi méltóság elve pedig a zsidó-keresztény etikából vezethető le. Más korai vallási rendszerek nem ismerték az emberi méltóságot, a zsidóság és a belőle fakadó kereszténység volt az, amelyik ezt először tételesen megfogalmazta.

A konzervatívok [emberképe](#) az *eredendő bűn* felfogásában gyökerezik: az egyén tökéletlen lény. Az emberi tökéletlenség tudata éles ellentétben áll a liberálisok, a

szocialisták és az anarchisták optimista emberképével. A liberális és szocialista irányzatokra jellemző optimista antropológiai felfogásból, az ember eredendő jóságából egyenesen következik a *haladáshit* és a *racionalizmus*, vagyis a tudatos döntések meghozatalára való képesség. John Gray a liberális irányzat négy jellegzetességét különböztette meg: az *individualizmust* (az egyén primátusa a közösséggel szemben), *egalitarizmus* (minden ember egyenlő méltóságát feltételezi), *racionalizmus* (észelvűség) és *meliorizmus* (hit az emberi intézmények tökéletesíthetőségében). Ezek az állítások csak egy olyan emberképpel szemben támaszthatók, amelyikről feltételezzük a jóságot, a felebaráti szeretetet és a tanulni vágyást.

A konzervatívok nem optimisták az emberi természettel kapcsolatban, ezért fontosnak tekintik a tekintélyeket és a hagyományokat, amelyek biztosítják a közösség kohézióját, és elvetik a tervezést és a kísérletezgetést az örökölt intézményekkel. A konzervatívok mindig is tagadták, hogy egy ideológiát képviselnének, a konzervativizmust sokkal inkább attitűdnek, életérzésnek tekintik, mint eszmerendszernek. Az antropológiai pesszimizmusból következik, hogy a konzervatívok szerint az egyén nem létezhet önmagában, csak a közösségben teljesítheti ki önmagát.

Természetesen a liberalizmus és a konzervativizmus nem jelentéktelen változásokon mentek keresztül. A liberálisok ma már talán nem olyan egyértelműen optimisták az egyénnel kapcsolatban, és felismerték a közösség szerepét, így részben közel kerültek az óvatosabb konzervatívokhoz (konzervatív-liberalizmus) meg a közösségi embereszmény elsőbbségét hangsúlyozó szocialistákhoz (szociálliberalizmus). A konzervatívok idővel elfogadták az óvatos társadalmi reformok szükségességét, egy irányzatuk (kereszténydemokrácia) pedig a keresztény antropológiai felfogás alapján eljutott a keresztény etika, az egyéni szabadságjogok és a szociális igazságosság szintetizálásáig. A konzervatívok másik ága viszont a liberálisok emberképét, az autonóm, minden helyzetben racionálisan dönteni képes egyén felfogását ötvözte a hagyományos konzervatív közösségeszménnyel (neokonzervativizmus).

A szocialisták és szociáldemokraták antropológiai felfogása ment keresztül talán a legnagyobb változáson. Mint a kapitalizmusra reflektáló irányzat, együtt változott, fejlődött a kapitalizmussal. A szocialisták azok, akik – az anarchistákkal együtt – a leginkább bizakodók az emberi természetet illetően. Minden szocialista elmélet alapja, hogy az ember alapvetően jó, csak a kizsákmányolás és a hatalmi intézmények rontják meg. Az ember természetes létállapota a harmónia és az együttműködés, nem pedig a harc és a verseny. Hosszú ideig a „tudományos szocializmus” Marx által lefektetett emberképe és a marxista osztályharcos szemlélet hatott az európai kontinentális szociáldemokrata pártokra. A marxi szocializmus végletesen redukált, kizárólag a munkamegosztásból levezetett, és az anyagi tényezők, gazdasági viszonyok által befolyásolt emberképével szemben már a 19. század végén megjelent a kritika a szociáldemokrata pártokban (revizionizmus). A Szocialista Internacionálé 1951-es frankfurti kongresszusa revízió alá vette a marxi elméletet az ún. etikai szocializmus szellemében.

Az etikai szocialista felfogás szerint a szocializmus egy morális eszmény, amelynek belátására bárki képes lehet, következésképpen elveti a marxi emberfelfogást („a lét határozza meg a tudatot”): az emberi döntés független a gazdasági alapoktól és az osztályhelyzettől. Az etikai szocializmus a kanti etikában, egész pontosan Kant kategorikus imperatívuszában gyökerezik („cselekedj úgy, hogy az emberiség mind a te személyedben, mind bárki más személyében célként és sohasem kizárólag eszközül szolgáljon”), és az „osztály” helyett az erkölcsre, a gazdasági-elosztási küzdelem helyett az egyén morális felelősségére, választási lehetőségére helyezi a hangsúlyt. Ez egy humánusabb megközelítés, hiszen arra hegyezi ki a szocialista érvelést, ami egyetemes, ami a tőkést és a munkást összeköt(het)i (erkölcs), és az előbbitől sem vonja meg a lehetőségét annak, hogy cselekedeteivel hozzájáruljon a társadalmi igazságosság érvényesüléséhez.

Önmagában minden antropológiai felfogás logikus, és – legalábbis elvben – nem lehet minőségi különbséget felállítani a különböző emberképek között. Az ideológiák

közötti verseny azonban éppen azért olyan heves, mert az ideológiák eltérő emberképekre támaszkodnak. Természetesen vannak olyan antropológiai nézetek, amelyek a legnagyobb igyekezettel sem hangolhatóak össze. Egy tradicionalista konzervatív és egy kollektivista anarchista emberképe például olyan messzire esik egymástól, hogy együttélésük békés jellege szinte kizárt volna egy olyan társadalomban, ahol a többség kizárólag e két nézetrendszert fogadná el.

Egyik oldal írásaiból és beszédeiből a gyarló, tökéletlen egyén képe bontakozik ki, amelynek szüksége van a tekintélyekre és a hagyományokra, anélkül elveszne a világban, vagy akár el is pusztulna, a másik oldalon egy eredendően romlatlan, szabadnak született lényt láthatunk, amelyik bűneit kizárólag a szervezett társadalomban, a politikai hatalom, az intézményes erőszak és a kizsákmányolás béklyójában nyeri el. Itt meggyőződés abban, hogy bizonyos „örök normák”, a tekintély, a család, a vallás, a haza, a nemzet és a tulajdon képesek megszelídíteni a tökéletlen embert, célt adnak életének, és kiemelik az állatiasság és nyers erőszak világából, ott makacs hit, hogy az egyént éppen a tekintélyek és az állami, társadalmi intézmények teszik gonosszá és embertelenné, tehát a kötött, öröklött intézményi formák megszüntetését tekinti kívánatosnak. Itt a tekintélyelvűség és a történelem során szervesen kialakult társadalmi formák védelme, ott a spontaneitás és az autonómia legteljesebb képviselője.

Nyilvánvaló, hogy ha egy ország lakosai csak e két emberképre támaszkodó politikai csoport valamelyikéhez tartoznának, akkor abban az országban a blokkosodás, a társadalom két felének teljes, valamennyi létszférára kiterjedő elkülönülése elkerülhetetlenné válna. Minél több emberkép versenyez egy adott politikai közösségben, annál valószínűbb, hogy az emberképek nem kioltják, hanem kiegészítik egymást.

Emberképek hiánya Magyarországon

Míg nyugaton a politikai pártok állandóan rákérdeznek a saját emberképükre, Magyarországon hiányzik a gondolkodás a politikai erők részéről, hogy eszméik milyen antropológiai talapzatra épülnek rá. Noha a 20. századi magyar politikai gondolkodás nagy hagyományokkal rendelkezik, azonban az 1949 utáni korszakban nem volt szükség az emberképek versenyére, hiszen a hegemon helyzetben lévő politikai irányzat, a szocializmus *egyetlen* érvényesnek tekintett emberképet ismert el: a *szocialista emberképet*.

Ez a szocialista (valójában marxista-leninista) emberkép az 1960-as évektől – a szovjetizált blokkon belüli viszonylagos jólét és anyagi biztonság megteremtésével – egyre többször ütközött bele a rendszer által ostromozott „kispolgári” attitűdbe. A „ketős beszéd” a rendszer emberkép-felfogását is áthatotta: a felszínen az individualista, önző, kicsinyes, anyagi javakat hajszoló „kispolgár” megbélyegzése folyt, szembeállítva azt a közösségben feloldódó szocialista embereszménnyel, miközben a társadalom mind nagyobb részének vált alapélményévé a „korlátozott kispolgárosodás”, amelyik a fogyasztás bővülésében jelentkezett. Ráadásul maga a rendszer is, miközben a felszínen küzdött ellene, ösztönözte a „kispolgárosodást”, a téeszek, vagy az 1980-as években a vgmk-k, gmk-k engedélyezésével, belátva azt, hogy az ún. „második gazdaság” hozzájárulása a makrogazdaság teljesítményéhez nem lebecsülendő. Így végső soron az állam és az egyén kiegyezett egymással: az előbbi relatív, a többi szocialista országot túlszárnyaló jólétet biztosított sokaknak, cserében az egyén is megkötötte az alkuját a rendszerrel, az pedig hagyta, hogy kiuzsorázza önmagát mindkettőjük javára, és a szükségesnél nagyobb mértékben nem gyötörte az ideológiai neveléssel és mozgósítással.

Az 1980-as évekre a marxista és szocialista jelszavak üresen csengtek, kiüresedtek. A gazdaság és a társadalom hatékony, és ideológiától megtisztított menedzselése vált a legitimációs tartópillérré (érdemes megjegyezni, hogy a szovjetizált térség más

országokban – Romániában, Jugoszláviában, Bulgáriában – a nacionalizmus volt az a kötőanyag, amelyik ideig-óráig biztosította a rendszer és a társadalom többségének egységét).

A dezideologizálás egy negatív következménnyel járt: az állampolgárok egyoldalúan saját anyagi biztonságuk megteremtésére koncentráltak, és a későbbiek során – a rendszerváltás utáni új demokráciában – közönyösen, sőt ellenségesen viszonyultak minden ideológiához. A pluralizmus nem hozta magával sem az ideológiák iránti érdeklődést, sem az emberképről való gondolkodás elterjedését. Holott a politika nem nélkülözheti az ideológiákat. És bár biztosan lehet ideológiát konstruálni szilárd premisszákon alapuló emberkép nélkül is, de az *gyökértelen*, tehát *felesleges* ideológia lenne.

Magyarországon talán kissé retrográdnak is tűnhet, hogy a német CDU agytrösztje, a Konrad Adenauer Alapítvány a kereszténydemokrata emberkép felvázolásakor a német pártokhoz fordult, azzal a felhívással, hogy a nyilvánosság előtt vitassák meg, *„mit jelent számukra az ideális emberkép és mire irányulnak alapvető politikai döntéseik és opcióik.”*¹ A Konrad Adenauer Alapítvány nem titkoltan arra törekedett, hogy befolyásolja a különböző pártoknak az alapprogramjaikról folytatott vitáit. Magyarországon nem szokás az értékekről, főleg az emberképről folytatott vitákról, amennyiben vannak, a nyilvánosságnak számot adni.

Magyarországon a politika – a Kádár-korabeli hagyomány folytatásaként – a közgazdasági és szakpolitikai praktikizmusra, a kizárólag mérhető adatokban és makrogazdasági mutatókban megnyilvánuló teljesítmény elérésére, illetve az úton-útfélen „osztogatásként” kritizált elosztás kérdésre szűkült le. Az emberek nem értették a rendszerváltáskor megjelenő pártok által képviselt régi-új eszméket (pl. nemzeti liberalizmus, polgári liberalizmus, nemzeti radikalizmus, szociáldemokrácia), amelyek persze

¹ A középpontban: az emberi méltóság. /szerk. Bernhard Vogel/ A Konrad Adenauer Alapítvány kiadványa. Bp., 2007. 6. o.

sokszor maguk is tartalmatlanul vagy felszínesen csengtek, hiszen negyven év „ki-esett” az eszmék, ideológiák történetéből Magyarországon.

Jellemző, hogy – sokak megdöbbenésére – a legkimunkáltabb emberképpel rendelkező, „legnyugatiasabb” irányzatok (a szociáldemokrácia és a kereszténydemokrácia) kiestek a politikai versenyből, illetve marginalizálódtak. Hogy az emberek nem elveket, hanem a gyakorlatban megnyilvánuló eredményeket, vagyis a nyugati jólét és szociális biztonság elérését várták a pártoktól, azt éppen az „ideologikus” MDF hatalomra jutása, majd gyors népszerűtlenné válása, illetve kudarca tanúsítja. Az utódpart 1994-es győzelmében nagy szerepet játszott a rendszerváltás előtti időszakból hozott technokrata, praticista attitűd, a „szakértői” imázs, valamint a társadalom szembefordulása az „ideologizáló” Antall- és Boross-kormányokkal.

A jobb-bal tengely mentén polarizálódó pártrendszerben két nagy konglomerátum-párt alakult ki: az MSZP, platformok szövetségeként, és a Fidesz, sokféle irányzat gyűjtőmedencéjeként. Mai napig a „szakértőiség” erényét a baloldalhoz kötik, miközben a hegemon helyzetben lévő baloldali párt ideológiai talapzata rendkívül hiányos. Az MSZP belső feszültségei nem kis mértékben arra vezethetők vissza, hogy reálsan csak egy irányba fejlődhet: a szociáldemokrácia felé. De ahhoz szociáldemokrata emberképre lenne szükség. Nem világos azonban, hogy ez az emberkép milyen viszonyban van a párt által hivatkozott „baloldalisággal”. Egyetérthetünk azzal a megállapítással, hogy *„politikaalkotása során a párt mindeddig nem döntötte el, hogy melyek azok az ideológiai státűtumok, amelyek a párt politikájának alakítását meghatározzák”, és így az MSZP „nem rendelkezik egységes identitással, miközben hivatalos programja szerint szociáldemokrata kíván lenni.”*²

Le kellene számolni azzal, hogy a szolidaritás és a társadalmi igazságosság képviselése leegyszerűsíthető a szegények képviseletére. Fel kell ismerni, hogy a szociál-

² Balogh Róbert-Barkóczy Balázs-Gáll Attila-Hegedüs Krisztina: Átváltozástan. Kampány és szervezet az MSZP életében 2002-2008. Magyar Progresszív Társaság Platform. 9. o.

demokrata társadalompolitika nem „tűzoltás” jellegű ad hoc lépésekből áll, és nem redukálható a szegénypolitikára. Ebből következően nem nélkülözhető a morális elem és az emberkép a baloldali politikából. Fel kell ismerni, hogy a szociáldemokrácia nem egyenlő az ideológiátlan elosztási politikával (ezt ismerte fel Gyurcsány, de végrehajtani nem tudta).

Az MSZP-ben az emberképről folytatott vita a „mit jelent baloldalinak lenni?” kérdése körül sűrűsödött, és a giddensi „harmadik út” adott ennek ösztönzést. A párton belül többek között a Baloldali Tömörülés platform és az Országos Közgazdasági Tagozat műhelyvitái, Gyurcsány Ferenc vitaindító írásai és könyvei (*Merjünk baloldaliak lenni*, 2004, *Útközben*, 2005), a baloldal holdudvarában az Eszmélet, Egyenlítő folyóiratok, illetve korábban a Demos kiadványai, konferenciái foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a baloldaliságból milyen feladatok következnek az MSZP számára. Érdekes azonban, hogy a párt országos politikájában rögtön a legújabb modellt, a „harmadik utat” célozta meg, és nem nyúlt vissza egy korábbi fázishoz, az 1951-es Frankfurter Nyilatkozat és az 1959-es Bad Godesberg-i Program antropológiai következtetéseihez. A Bad Godesberg-i dokumentumban a német szociáldemokraták revízió alá vették a marxi antropológiai felfogást, és a keresztény etika, a humanizmus és a klaszszikus filozófia emberképe mellett kötelezték el magukat.

Az MSZP-ben mindmáig nem történt meg a „Bad Godesberg-i” fordulat, a szó filozófiai értelmében: mi az emberkép, mi az eszmény, amit a párt képvisel? A magyar baloldal még mindig elsősorban anyagi, elosztási kérdésként tekint a társadalmi igazságosságra, holott nyugati „testvérpártjaik” szerint az elsősorban etikai kérdés.

A jobboldal „ideologizáltabb”, de nem látható, hogy miben is áll az ideológiai tartalom Konzervativizmus? Keresztény konzervativizmus? Kereszténydemokrácia? Valamilyen harmadik út? Úgy tűnik, a legnagyobb jobboldali pártban mindegyik jelen van. A Fidesz Orbán Viktor nélkül nem lenne ma az, ami: a jobboldal hegemon pártja. Orbán személye nélkül a konglomerátumpárt szétesne. Ez érthetővé teszi, hogy az

ideológia kimunkálásában, így az emberkép meghatározásában a miniszterelnök nagy befolyással bír. Talán kijelenthető, hogy a Fidesznek jelenleg is a pártban tevékenykedő alapítói közül Orbán érdeklődik a leginkább az ideológiai kérdések iránt. Azonban a Fidesz számára éppen a gyűjtőpártiság jelenti a kockázatot, hiszen az ideológiai egyneműsítés véget vethet a gyűjtőpárti karakternek. Jelenleg viszont a Fidesz legnagyobb problémája éppen az, hogy túlságosan is színes, és elvileg konzervatív emberképe alá van rendelve a pártkarakternek és a kormányzati politikának.

A Jobbik is rendelkezik egyfajta [emberképpel](#) – pontosabban magyarság-képpel –, amelyik – legalábbis a párt vezetői szerint – szintézise a keresztény antropológiai felfogásnak és a közösségelvűségnek (feloldódás a nemzeti közösségben). A Jobbik esetében az ellentmondást az okozza, hogy miközben keresztény alapú pártnak tekintti magát, hivatkozik az emberi méltóságra és a szolidaritásra, megnyilatkozásai és szubkultúrája (például a romakérdésben) ellentétben áll a keresztény antropológiai felfogással. A Jobbikra jellemző leginkább a konfliktusos emberkép: a konfliktus, a küzdelem a párt lételeme, mind „kifelé”, a nagyvilágban, az EU-val, a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel, mind „bent”: Gyurcsánytól Orbánig, a romáktól a politikai elitig húzódik az ellenfelek skálája. Hozzá kell tenni, hogy a Jobbik esetében ez a konfliktusosság teljesen logikus, hiszen egy protest pártnak szüksége van ellenfelekre, akikkel szemben védelmezheti a közösséget.

A Jobbiknak mégis van egy előnye a két nagy gyűjtőpárthoz képest. Egy protest pártnak sokkal egyszerűbb egy adott emberképhez igazítania elveit és programját, mint egy olyan szociológiai és ideológiai gyűjtőpártnak, amelyik több emberképnek is meg kíván felelni, ha másért nem, hát a szavazatok maximálásának elvére tekintettel. A gyűjtőpárti karakternek az egyik hátránya az, ami más nézőpontból a legnagyobb előnye is: a pragmatizmus előtérbe állítása, és az ideológia alárendeltsége. A gyűjtőpártiság magyarázza az MSZP és a Fidesz „baloldali” és „jobboldali” definícióinak homályosságát, sokszor tartalmatlanságát. Az LMP emberképe pedig nem ismert, mint ahogyan az irány sem, amelybe a párt el kíván indulni. A zöldek emberké-

pe pedig maga is kevésbé kidolgozott, a közösségelvű és a liberális embereszmény metszéspontjában helyezkedik el.

Következtetések

A magyar politikában hiány van az egységes, ellentmondás-mentes emberképekből. Sem a jobb-, sem a baloldalon nem világos, hogy milyen emberképre támaszkodnak a pártok. Holott az emberképeknek fontos szerepük van a pártok, pártcsaládok kohéziójának megteremtésében, a tagság politikai szocializációjában. Az emberképek megfoghatóvá teszik az egyén számára a pártok ideológiáját (hiszen önmagukban az elvek üresen csengenek, ha nincsenek megalapozva, és nem rendezik azokat egy logikus láncolatba).

A Kádár-korszak „ideológiátlan” öröksége mellett az éles ciklusváltások is felelősek azért, hogy sem a jobb-, sem a baloldal gyűjtőpártjában nem kezdődött meg az emberképek keresése, kimunkálása. Amikor a baloldalnak építkezésre lett volna szüksége, akkor túl hamar került vissza a hatalomba 1994-ben. A jobboldali gyűjtőpártnak sem volt lehetősége a szerves építkezésre, mert túl hamar került hatalomra 1998-ban. Tanulság, hogy kormányzati pozícióban nem lehet ideológiai kérdésekkel foglalkozni. Ideológiai megalapozás nélkül viszont hosszú távon nem lehet kormányozni. Nem lenne teljes az elemzés, ha nem érintenénk egy olyan problémát, amelyik az általános kiábrándulással kapcsolatos. Manapság mintha egy olyan hangulat kezdene eluralkodni, hogy nincsen szükség nagy eszmékre, így következőképpen emberképekre sem, bőven elegendő, ha a mindenkori kormányzó párt az ország menedzselésének a képességével rendelkezik. Ez a kényelmes technokrata attitűd semmivel sem kevésbé kockázatos, mint a rosszul megfogalmazott emberképekre alapuló, és túlzottan is ideologikus kormányzás. Ma Magyarországon nagy kultusza van a civil politizálásnak, amelyik a pártok lebecsüléséből táplálkozik. Azonban a modern demokráciákban a politika mégiscsak a pártok versenyén alapul, ezek a pártok pedig ideológiailag tagoltak. A szakértői attitűd és az egy ügyekre fókuszáló civil mozgá-

mak éppen a politikát ölnék meg azzal, ha ki akarnák venni a rendszerből az eszmék versenyét. Az már egy politikai filozófiai kérdés lenne, hogy vajon az ilyen „kiherélt” politikát nem éreznék-e egyfajta zsarnokságként mindazok, akik a pártlojalításban nem nyűgöt, az eszmék szabad ütköztetésében nem köldöknéző okoskodást látnak. Erre csak egy másik elemzés adhatna választ.